

у првом делу књиге. Ослобођен механички схваћене идеје о еволуцији, Нојман посматра културе као посебне индивидуалности и тиме када коначно стару схему: праисторија—стари—средњи—нови век. На тај начин појам времена се релативише тако да споменици различитих култура и далеких народа поново оживљавају и постају блиски своје творцу, човеку који живи и активно ствара и данас. Нојман се зато залаже за нову психоисторију одређену не временски већ ступњем развоја свести и дели је према учешћу њеног подсвесног, односно свесног дела. Та је историја блиска сваком појединцу, јер је он проживљује од раног детињства до зрелости, и зато одређене слике и митови живе још увек и испољавају се кроз делатност појединца или веће друштвене заједнице.

За археолошке студије од посебног је значаја поглавље о праисторијској богињи (стр. 99—122), где је Нојман анализом ликовних представа Велике Богиње дао низ нових тумачења важних за објашњење и разумевање праисторијске пластике. У посебна два поглавља анализана је функција Велике Мајке као господарице биљака (стр. 229—255) и животиња (стр. 255—267).

Немогуће је у приказу изложити цео материјал и сва тумачења садржана у Нојмановој студији о Великој Мајци. Нојманова књига је у првом реду значајна за нас због упознавања с једним новим методом који је далеко супериорнији од система примењиваног досада на проблеме историје религије. У Нојмановој књизи се може наћи и по који погрешан податак и открити извесна непоузданост у употреби археолошког материјала. То је, међутим, неважно у поређењу с оним што књига доноси у погледу разумевања оне чудне привлачне снаге везане за појам и ликовну представу Велике Мајке.

Д. Срејковић, Београд.

E. VILBORG, *A Tentative Grammar of Mycenaean Greek*, *Studia Graeca et Latina Gothoburgensia*, Göteborg 1960, стр. 196, 8°.

Од моментот на дешифрирањето на линеарното В писмо, кога беше дадена во главни црти и првата скица на граматиката на микенскиот грчки, мнозина класични филолози од целиот свет прават усилби да го расветлат јазикот на микенските натписи од разни страни. Покрај многубројните прилози за одделни граматички проблеми, во последно време се јавуваат и систематски обработки на граматиката од новооткриениот грчки дијалект. Една од последните е и прикажуваната книга на E. Vilborg.

Авторот, како што се гледа од предговорот, сознава дека е прерано да се објавува граматика, макар и пробна, на микенскиот грчки сега, кога истражувачките работи од оваа област се сè уште во тек. Сепак тој се решава да направи еден ваков обид поради следниве причини: Човек, особено неспецијалист, тешко може да се снајде во опширната дискусија околу неодамна прочитаните микенски зборови и форми. Поради тоа смета за потребно да ги предаде документираните микенски форми во еден систематски преглед и да ги класифицира според *оипшито мислење* на водечките учени од оваа област. Освен тоа, тој верува дека во иднина работата над граматичката анализа ќе биде значително побавна.

Материјалот е изложен во следниве 6 делови: 1. Уводни белешки, 2. Системот на пишување, 3. Фонетика, 4. Морфологија, 5. Синтакса и 6. Зборообразување. Покрај тоа, во почетокот книгата содржи краток предговор и список на искористената литература, а на крајот — индекс на микенските зборови.

Во *уводните белешки* (стр. 19—23), кои во извесна смисла претставуваат резиме на целата работа, е разгледана колку што допушта материјалот, положбата на микенскиот во споредба со другите преддорски грчки дијалекти. Од приведените примери на заеднички црти меѓу микенскиот, од една страна и јонскиот, солскиот, аркадо-кипарскиот, — од друга, се гледа дека микенскиот има најмногу општи црти со аркадо-кипарскиот. Потоа се изнесени специјалните особености, главно архаични црти, на микенскиот и најпосле,

незнатните внатрешни дијалектни разлики меѓу натписите од Кнос, Пил и Микена.

Системоти на пишување (стр. 24—39). — Во силабарот подреден од Bennett се внесени следниве две измени: додаден е знакот *dwo*, место двојното *wo* под ред. бр. 42 b, а знакот ред. бр. 88 е земен како варијанта на 33 = *ra*₃. Кон слоговите вредности определени од Ventris и Chadwick (*Docs.*, стр. 23) додадени се: за бр. 16 покрај *pa*₃ и *qa* (Георгиев); за 43 покрај *ai* и *a*₃ (M. Lejeune); за 65 — *ju*? (Palmer); 71 — *dwe* (Lang) и 87 — *kwe* (Lejeune). За идентификацијата на знаците приведува примери врз основа на кои им е определена гласовната вредност и дава табеларен преглед на вредностите. Потоа ги разгледува несигурно идентифицираните знаци и спомнува некои предлози дадени за нив до 1958. г.; се запира на хомофоните, ги излага правописните правила и на крајот приведува некои случаи на одделно пишување сложенки и составено — на зборовни групи.

Фонетика (стр. 40—54). — Прво дава преглед како се претставени некои карактеристични ИЕ фонеме (*i*, вокалните назали и ликови и лабиовеларите) во микенскиот. Претполага (стр. 41) дека новоразвиениот вокал од сонарните назали не бил јасен и можел да биде предаван ту со *a*, ту со *o*. Потоа ги именува микенските фонеме (вокали, дифтонзи, полувокали, консонанти), укажува на аблаутни форми, доколку допушта примитивното писмо да се видат тие и на крајот дава забелешки и закључоци во врска со фонетскиот развој во микенскиот: алтернација, контракција, асимилација, метатеза и елизива на вокалите, протетски вокали, консонантизација на *e* и *i*, асимилација на консонантите, асибилација на *ti* > *si*, консонантска алтернација, дисимилација на лабиовеларите и др. Поради тоа што писмото не разликува долги од кратки вокали, нити гласни од безгласни консонанти, микенската фонетика до голема степен зависи од споредбите со класичниот грчки и скицираниот гласовен систем е заснован главно на грчкиот од првиот милениум. При излагањето на гласовниот материјал авторот прво одбележува како се пишуваат одделните гласови и потоа ги приведува примерите со кратки објаснувања.

На *морфологијата* ѝ е доделено најмногу место (стр. 55—130) и тоа повеќе на деклинацијата (55—103), а помалу на конјугацијата (103—119) и *indeclinabilia* (119—130), според документираниот материјал. Најпрво фрла општ поглед на падежниот систем, а потоа ја разгледува именската промена по основи: о-осн., а-осн. (одделно за ж. р. *ā*, *ā* и за м. р.), придавки од о- и а-осн.; консонантски: на оклузив, es-осн., партиципи на *-wos*, придавки и партиципи на *-ni*, дифтоншки осн. и др. Материјалот од деклинациите е претставен на еднообразен начин за сите основи: 1. дава преглед на падежните наставки кои се кријат во ограничениот број завршоци на микенските зборови; 2. деклинацијата ја илустрира со документирани форми; 3. забелешки за падежните форми; 4. укажува на други падежни форми, доколку учените дале такви предлози и 5. примерите за таа промена, подредени по азбучен ред. На крајот дава забелешки за некои падежни суфикси, сметајќи ја во овој број на прво место и старата инструменталска наставка *-fi*. Во врска со придавките се запира на компарацијата, одбележувајќи ги едновремено и падежните форми на компаративот. Заменки: лични (форми само од 3. л. едн. и мн.), показни, релативни, заменски придавки и др. Броеви: главни, редни, умножни и адвербијални, извлечени главно од сложенки и лични имиња.

Конјугација. — Се напомува дека поради природата на плочките глаголскиот систем на микенскиот грчки е сосема малу застапен. Лични форми се јавуваат само во 3. л. Нема примери на конјунктив и опатив, а претпоставените императивски форми се сосема сомнителни. Само презентот е сравнително добро претставен. Помалубројни се формите на аористот, футурот и перфектот, главно партиципи. Текстовите не даваат одговор на прашањето дали во микенскиот грчки постоел пасивниот аорист од типот на *ἐστάλυν*. Во претходните белешки се разгледуваат личните наставки, аугментот, редупликацијата и формирањето на времиња и веднаш е приложен список на микенски глаголски форми од 84 глаголски корени подредени по азбучен ред. Потоа: глаголски придавки, вокалски глаголи, партиципи на *-ni*, *-teno/na*,

*-*wos* и на крајот е даден уште еден список на глаголските форми подредени по времиња.

Најпосле во *indeclinabilia* се разгледани партиите за: предлози, префикси, формирање адверби, негатии, сврзници и партикули.

Синтакса (стр. 131—139). — Авторот не претендира дека овде ќе ја претстави целата синтакса на дијалектот, ами само ќе укаже на некои синтактички појави што можат да се потврдат од текстовите. Изнесени се примери за: согласувањето на придавка со именка, дуалот, членот, падежите, (посебно е даден еден синопсис на локалните падежи), глаголи и редот на зборовите во реченицата.

Последниот оддел за *зборобразувањето* (стр. 140—153) содржи податоци за сложенки од именка и придавка, глагол и именка и др.; потоа се разгледани суфиксите за изведување именки и придавки, посебно за формирањето на материјални придавки, патронимици, етници и образување на др. класи.

Целта на авторот, да ги изложи систематски граматичките форми на микенскиот грчки е главно постигната. Со подробната класификација на граматичкиот материјал авторот ни претстави еден, во секој случај, многу корисен прирачник. Сепак треба да се забележи дека во тој однос се неопходни и извесни дополненија, а во иднина и измени, што е природна последица од предвремето издавање на еден ваков систематски труд. Така н. пр., во одделот за асибилацијата на *ti > si* меѓу 1. и 2. точка (стр. 52) треба да се одбележи и 3. л. синг. инд. през. од глаголите на *-μι*, cf. *pa-si = φασι*. Во примерите со кои се илустрираат граматичките појави се среќаваат многу форми уште неидентифицирани сигурно. Со нивната идентификација во иднина секако ќе се измиснат повеќе граматички категории. Во прегледот на различните предлози од страна на учениите по одделни прашања, исто така се забележуваат доста пропусти.

Авторот смета дека е веќе создадено *ојџишо* мислење на водечките учени по прашањата за микенскиот грчки. Навистина, по основните принципи на микенскиот грчки, кои се неоспорни, постигната е полна согласност меѓу учениите, но треба да се забележи дека во врска со некои важни прашања уште постојат неслагања и меѓу највидните микенолози. Во последниве десетина години, неоспорно, многу е сторено за разјаснувањето на микенскиот грчки, но сè уште се чувствува потреба прво од опширни студии за одделни проблеми, па потоа да се составуваат вакви комплетни прирачници. Авторот на прикажаната граматика нема за цел да решава проблеми, ами само да ги регистрира досегашните резултати. Поради тоа што некои проблеми не се уште дефинитивно решени, кај него се сеќава на повеќе места извесна колебајност. Во предговорот тој изјавува дека по спорните прашања настојувал да биде неутрален; само ги установувал сомнителните становишта без да се застапува за некое определено мислење. Во тој поглед овој труд доста се разликува од граматиката на микенскиот дијалект што ја даде во 1959. г. А. Scherer (cf. Thumb — Scherer, *Handbuch der griechischen Dialekte* II, Heidelberg 1959, стр. 314—361), којшто се однесе критички кон постигнатите резултати од другите учени и се обиде да даде и свои решенија по спорните прашања.

Навистина и Е. Vilborg се обидува во такви случаи да заземе свое гледиште, одн. да се определи за нечие мислење, но при тоа не може да избегне извесни противречности. Така н. пр. на стр. 55, вели дека обидите на некои учени да покажат специјални аблативски форми не дале сигурни резултати. Сепак допушта дека формите на инстр. плур. можеле да вршат и функција на абл. Меѓутоа на стр. 97 и 136, одрекува дека формите на *-pi* имаат аблативско значење и докажува дека оваа наставка кај имињата на места има само локативско значење. Во прегледот на локалните падежи (стр. 135.) рубриката на аблативот му е застапена само со една форма: *a-ke-re-u-te*, а за локативот одбележува форми и на *-si* и на *-pi* од консонантската деклинација во плур. На стр. 98, укажува дека адвербијалниот аблативски суфикс *-θεν* е крајно несигурен кај имињата на места, но не го ни поставува прашањето како бил искажан аблативскиот падежен однос во микенско време.

Во општите одредби на падежните наставки тој употребува еден термин за *γαῖν.-лок.-инстр.* (ср. стр. 55. кај о-осн., стр. 65. кај а-осн.), а на стр. 56. вели: возможно е дека локативот се разликувал од дативот (лок. *-oi*, cf. οἶχοι од ИЕ *-oi*; дат. *-ōi* cf. λόχοι од ИЕ *-ōi*). Инстр. плур. од о-осн. на *-o* = *-ōis*, според него веројатно (но не сигурно) се разликувал од дативот (стр. 57.). Заедно со Ruijgh (*Mnemosyne* 11 (1958) стр. 111 s.) тој смета дека дат. плур. од о-осн. во микенскиот гласел на *-ois*, макар што зборовите во овој падеж завршуваат на *-o-i* (*-a-i*). Согласно со тоа требаше во прегледот на правописните правила (стр. 34.) авторот да одбележи како особеност дека во дат. плур. од о- и а-осн. дифтонгот *-ois*, *-ais* бил полно предаван. Но тоа не можеше да го стори, зашто вториот елемент од дифтонзите на *-i*, барем во пилските натписи редовно е изоставен. Следователно, завршоците *-o-i*, *-a-i*, по секоја веројатност, означуваат два слога, т. е. *-oihi*, *-aihi*, како што установија Ventris—Chadwick, W. Merlingen и др.

Падежниот систем на микенскиот според Vilborg претставува, главно, реконструкција изградена врз база на класичниот грчки. Поради примитивноста на лингвистичното В писмо кое не ја разликува должината кај вокалите, не ги бележи прецизно дифтонзите со *-i*, нити ги пишува крајните консонанти, навистина падежните наставки се до голема степен затемнети и неопходно е да се прават споредби со грчкиот од класично време. Но при тоа не треба да се заборава и историскиот развој од околу 800 години, што го делат микенскиот од класично-грчкиот. Ако се во фонетиката на микенскиот јасно покажани некои архаични црти (н. пр. уште се пазеле лабиовеларите и дигамата, се разликувале основите на *-m* и др.) кои се подоцна исчезнати или изнесети, тогаш е природно и во морфологијата да се допуштаат одделни форми на локалните падежи (лок. и инстр.), од кои се останати траги во историските грчки дијалекти. Покрај сета примитивност на писмото можат да се видат и некои стари морфолошки особености: ном. -ак. дуал од а-осн. на *-o*, големата распространетост на наставките *-pi* и *-eu*, употреба на старата компарација на *-ios*, личната заменка 3. л. акуз. синг. *μiv*, ген. синг. од о-осн. на *-o-jo*, отсуство на членот и др. Сето тоа индиректно укажува дека падежните форми на дат., лок. и инстр. се разликувале меѓу себе, при сè што тоа секогаш не може да се види од писмото. Во некои основи тие разлики се сепак покажани: дат.-лок. плур. од о-осн. *-o-i* = *oihi*, а инстр. плур. на *-o* = *-ōis*; од а-осн. дат.-лок. плур. *-a-i* = *a(i)hi*, инстр. плур. *-a-pi* = *-αφι*; во синг. дат.-лок. од ес-осн. на *-e-i* = *-e(s)i*, обично доаѓа покрај плуралските форми на *-si*, а инстр. -абл. на *-e-e* покрај формите на *-pi*.

Во забелешките за внатрешниот развој на микенските форми земени се несигурни примери како обрасци за извесни граматички категории или појави. Така н. пр. тој констатира отсуство на аугментот (стр. 23, 104.): *a-pu-do-ke*, *de-ka-sa-to*, но сепак смета дека е *a-pe-do-ke* (Fr 1184) единствен сигурен пример со силабичен аугмент и другвозможен *a-pe-e-ke* (Ap 724, 2, 5, 7). И двата примера можат да се објаснат и на друг начин (cf. *Ž. A. X* (1960) стр. 324; *Docs.* стр. 187), така што тоа не се сигурни примери за постоењето на аугментот во микенскиот грчки.

Формата *pe-i* = *σφεῖς* му служи за доказ дека дат. плур. од о-осн. гласел на *-ois* (стр. 100). Според него оваа форма е изградена од основата *σφε-* и по аналогича на падежната наставка *-ois* од о-основните, наспрема објаснението од M. Lejeune (*Mémoires* I стр. 150) кое не се цитира. Меѓутоа, според ортографските правила на микенскиот *pe-i* би можело подобро да се објасни како *sphe(h)i* cf. Хом., јон. -ат. *σφίσι(ν)*, (а постојат и др. помалу веројатни објасненија), така што тоа поскоро би можело да биде доказ дека дат.-лок. плур. завршувал на *-si*.

Но и покрај горните забелешки не може да се одрече дека трудот на Vilborg има и свои добри страни. Неговата вредност се состои на прво место во тоа што е со подробната класификација овде дадена јасна прегледност на граматичкиот материјал од микенскиот грчки. За таа прегледност многу придонесува и концизноста на авторот кој не се впушта во опширни објасненија, ами само кратко упатува на одбраната литература, објавена главно до 1958. г.

(а наместа цитира работи и од поново време). Со мали исклучоци материјалот е добро систематизиран и, при тоа, повеќето од несигурните форми се одбележени како такви. Вистина во иднина ќе има извесни измени и дополнења, но граматичките рамки се правилно поставени и сега ќе биде полесно да се вршат корекции.

Од техничка страна книгата е наполно издржана. Допуштен е само незнатен број печатни грешки, како: *περσινύβς* место *περσινύβς* стр. 77; *from* место *form* стр. 100; *o-pi-ke-re-wi-je-u* место *o-pi-ke-wi-ri-je-u* стр. 121 и др. поситни.

П. Илиевски, Скопје.

OLIVIER J.-P. *A propos d'une „liste“ de desservants de sanctuaire, dans les documents en linéaire B de Pylos*, Presses universitaires, Bruxelles 1960 стр. VI. + 162.

Предмет на прикажуваната книга е интерпретација на извесен број микенски имиња на занимања кои, според авторот, означуваат свештеници и служители на храмот. Преку нивната анализа Olivier има за цел да фрли нова светлина на ритуалниот живот и организацијата на храмовните служби во микенската епоха. Иако се во прашање различни имиња, по својата замисла и обработка оваа книга претставува една целина. Авторот открива еден „список-образец“ на храмовни служители којшто послужил како база на натписите каде што се јавуваат третираните имиња на занимања. Идејата за овој список и претпоставката дека сите тие занимања се од ист — свештенички — амбиент го поврзуваат излагањето низ целата студија.

Книгата е поделена на два главни дела: општ и специјален. Покрај тоа, во почетокот таа содржи предговор и список на искористената литература, а на крајот се додадени иследуваните пилски натписи и индекс на микенските зборови.

Во *ἱερωπόροισι* (стр. III—V) прво го истакнува значењето од дешифрирањето на линеарното В писмо, ги одбележува накратко најважните моменти во развојот на микенологијата како одделна наука и укажува на проблематиката што се третира овде. Како почетна точка за иследување во оваа област на авторот му послужиле три пилски натписи: An 39, —594 и Fn 50. Имињата на занимања од овие натписи беа прво предмет на статијата *Di-pte-ra-po-ro* (*Antiquité Classique* 28 (1959) стр. 165—185). Резултатите објавени во оваа статија овде се изложени на поширок план, а наместа се изменети и дополнети со нови предлози. Авторот забележува дека имињата на занимањата се повторуваат некаде во помал некаде во поголем број и, речиси, по истиот ред во спомнатите натписи. Тоа му дава основание да претпостави дека овие плочки водат потекло од еден, незапазен „список-образец“ на такви занимања. Оваа мисла е доста добро образложена во *ἱερωπόροισι* дел на книгата (стр. 10—30).

Овој дел го започнува со општ преглед на натписите по серии и се запира на А- или персоналната серија, а посебно на An 39. При анализата на овој натпис тој открива три списка: I составен од 5, II — од 7 имиња на занимања и III — од 9 лични имиња. Истовремено утврдува како треба да се разбере во одделни натписи шемата: име на занимање + идеограма ЧОВЕК и X бројни знаци; во кој падеж се наоѓаат имињата на занимања и сл.

Наоѓа дека натписот An 39 не може да се расветли само врз основа на неговиот текст. Сепак устанува дека редот по кој следуваат имињата на занимања во An 39, I и 39, II не е случаен. Сличен ред забележува и во An 594 и Fn 50 (само имињата во инвентарните списоци An 39 и 594 се во ном. плур. — освен *mi-ka-ta* — а во Fn 50, каде што се зборува за распределба на јачмен, — во дат. сигн.). Тоа го претставува и нагледно споредувајќи ги спомнатите натписи (стр. 24) и заклучува дека тие биле редигирани според еден поранешен „список“ на вакви имиња.

Кон овие плочки ги додава и натписите An 424 и 427 кои претставуваат со нив една целина, зашто во првиот се повторени 2 имиња (*pu-ka-wo* и *te-*